

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

Indra in Khmer Literature during Angkor Period

ดร. ชาญชัย คงเพ็ญธรรม

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษา คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ซึ่งความเชื่อในเรื่องพระอินทร์แพร่หลายเข้าสู่ดินแดนเขมร พร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาสำคัญ 2 ศาสนาจากอินเดีย ในสมัยเมืองพระนครที่ศาสนาพราหมณ์เจริญรุ่งเรือง พระอินทร์ที่พบในจารึกเขมรสมัยต่างๆ เป็นพระอินทร์แบบพราหมณ์ คือ ทรงเป็นเทวราชนักรบ ผู้งามสง่า และคอยปกป้องรักษาโลกทางด้านทิศตะวันออก ต่อมาภายหลังจากที่อาณาจักรเมืองพระนครล่มสลายลง เขมรหันมานับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท พระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดียุคนี้ จึงมีลักษณะเป็นพระอินทร์ในแบบพุทธมากกว่าพราหมณ์ คือ พระอินทร์มิใช่ตำแหน่งที่ถาวร สลับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและพระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนานอกจากนี้คนเขมรยังได้สร้างพระอินทร์แบบเขมรขึ้น โดยผูกโยงพระอินทร์เข้ากับตำนานพื้นบ้านที่สำคัญยิ่ง 2 เรื่อง คือ เรื่องพระโค พระแก้ว และตำนานเรื่อง พระเกตุมาลา ผู้สร้างปราสาทนครวัดอีกด้วย

คำสำคัญ : พระอินทร์ เทพเจ้าของอินเดีย วรรณคดีเขมร

Abstract

The article aims to study the characteristics and roles of Indra in Khmer literature in the post- Angkorian period. The belief in Indra spread to the Kingdom of Cambodia along with two important religions from India. During the time when Hinduism was glorious, Indra found in Khmer inscriptions was Bharmā Indra. He was presented as a graceful god warrior who protected the east part of the world. Later, after the ruin of the Angkor Empire, Cambodians converted to Theravada Buddhism. Indra in this period was, therefore, depicted as a

Buddhist Indra rather than Bharmā Indra. This means that the position of Indra was no longer permanent, yet it could be rotated. Moreover, Indra was regarded as a god that supported Buddhism. Apart from this, Cambodian people also created Cambodian Indra based on their two important folklores which are Priah Koo and Priah Kaew and Priah Ket Mialia who built Angkor Wat.

Key words : Indra Indian God Khmer Literature

1. อารัมภกถา

พระอินทร์เป็นเทพเจ้าของชาวอินเดีย ในยุคพระเวทนั้น พระอินทร์ถือเป็นเทพเจ้าที่ชาวอารยันให้ความสำคัญมากที่สุด เห็นได้จากฤคเวทสังหิตา ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด (สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราว 1,500 ปีก่อนคริสตกาล) มีบทสวดสรรเสริญพระอินทร์มากกว่าเทพเจ้าองค์อื่นๆ คิดเป็น 1 ใน 4 ของบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหมด ชาวอารยันนับถือพระอินทร์ในฐานะเทพแห่งฟ้าฝน ผู้ทำลายปีศาจแห่งความแห้งแล้ง จึงเป็นผู้นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชาวอารยัน นอกจากนี้พระอินทร์ยังเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม ผู้ช่วยชาวอารยันปราบปรามชนพื้นเมืองอีกด้วย (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2551: 5)

ในสมัยมหากาพย์และปุราณะ (สมัยก่อนพุทธกาลเล็กน้อย เรื่อยมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8) พระอินทร์ถูกลดฐานะลงมาเป็นเพียงเทพชั้นรอง ที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม จากเทพเจ้าแห่งสงครามในยุคพระเวท กลายเป็นเทพที่ต้องปราศัยให้แก่เหล่าอสูรนับครั้งไม่ถ้วน เป็นเทพผู้หวาดระแวง และชอบปรึกษาผู้บำเพ็ญตบะบารมี พระองค์มักจะส่งนางอัปสรมายั่ววนทำลายตบะของบรรดาฤาษีต่างๆ เป็นนิตย์ นอกจากนี้พระองค์ยังหนักในทางกามารมณ์ เห็นได้จากการที่พระองค์ลอบมาเป็นชู้กับนางอหฺลยา ภรรยาของฤาษีเคาตมะ จนถูกพระฤาษีสาปให้เครื่องหมายของเพศหญิงปรากฏขึ้นทั่วร่างกาย ต่อมาภายหลังได้มีผู้ดัดแปลงรูปโฉมให้กลายเป็นรูปนัยน์ดา จึงเป็นที่มาของชื่อ “ท้าวสหัสนัยน์” หรือ “ท้าวพันตา” ในที่สุด (ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา. 2545: 156 – 158)

วรรณคดีบาลีเรียกพระอินทร์ว่า ท้าวลักกะ หรือลักกะเทวราช เป็นเทวราชาผู้ครอบครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นครหลวงของพระองค์ชื่อสุทศน์หรืออมราวดี ในเมืองนี้มีอุทยานหลายแห่ง เช่น จิตรลดาวัน นันทวัน เป็นต้น วิมานของพระอินทร์ชื่อไพชยนต์ พระองค์มีมเหสี 4 องค์ คือ นางสุธัมมา นางสุจิตรา นางสุนันทา และนางสุชาดา พระองค์ทรงมีช้างเอราวัณเป็นพาหนะ พระอินทร์ในศาสนาพุทธนั้นเป็นเทพผู้มี

เรื่องราวของพระอินทร์แพร่หลายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์และพุทธ ในส่วนของประเทศกัมพูชานั้น พระอินทร์เป็นเทพที่ได้รับการเคารพยกย่องพอสมควร แม้จะเป็นเพียงเทพชั้นรองในศาสนาพราหมณ์ (รองจากพระศิวะ พระวิษณุ และพรหม) แต่ฐานะของพระอินทร์ก็มิได้ตกต่ำ เห็นได้จากประติมากรรมรูปพระอินทร์ที่มักปรากฏบนทับหลังด้านที่เป็นทางเดินเข้าสู่องค์ปราสาท ถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นเทวโลกของเทวสถานนั้น นอกจากนี้ยังพบภาพสลักของพระอินทร์กำลังบันดลสายฝนที่ปราสาทบันทายศรี ช่างได้ภาพมีรูปพระกฤษณะ ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งที่สำคัญยิ่งของพระวิษณุมาเทพกำลังแสดงท่าทางยินดีปรีดา แสดงให้เห็นว่า ในบางครั้งพระอินทร์ก็มีความสำคัญยิ่งกว่ามหาเทพเสียอีก (วัชรนีย์ เสนาะล้ำ. 2530: 66)

พระอินทร์ในจารึกเขมรสมัยเมืองพระนครเป็นพระอินทร์แบบพราหมณ์ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว ศาสนาพราหมณ์เรืองอำนาจมาก (**ฮั่วฮั้ว ฮั่วลั้วลัค ลือ ไคธ สุนทรคุณ.** ม.ป.ป.: 45) นอกจากนี้ ข้อความที่อ้างถึงพระอินทร์ในฐานะโลกบาล¹ หรือเทวราชผู้อาญา และเชี่ยวชาญในการรบ ล้วนเป็น คุณลักษณะที่สำคัญของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น

1 ในทางศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์ถือเป็นเทพผู้คุ้มครองรักษาโลกทางด้านทิศตะวันออก สอดคล้องกับหลักฐานภาพสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างบนทับหลังของปราสาทบันทายศรี หรือภาพสลักนูนต่ำที่ปราสาทนครวัด ที่ยกย่องพระอินทร์ในฐานะโลกบาล (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2547: 68) ส่วนโลกบาลประจำทิศตะวันออกตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ ท้าวธตรฐราช ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คนธรรพ์ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ท้าวธดาและเขี้ยวขามในการดนตรี

2. พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

วรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีที่จารลงในใบลาน (วรรณคดีเขมรที่ไม่ใช่จารึกเรื่องแรก คือเรื่องเรียมเก - រម្យកេរ្តិ៍) มักปรากฏพระอินทร์เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ (សាស្ត្រាវង្សៈ) ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ปรากฏนามที่ใช้เรียกขานพระอินทร์ไว้หลายนามด้วยกัน เช่น โกสิย์ (កេសិយ) ลักโก (សក្កោ) เทวาธิบดีนทร์ (ធរាជិបតី) มฆวาน (មង្គវาน) เป็นต้น

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร มีลักษณะของพระอินทร์แบบพุทธเถรวาทมากกว่าพราหมณ์ (อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ยังคงอยู่ แม้ว่าเมืองพระนครจะล่มสลายลงแล้ว) เนื่องจากในยุคนั้น ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทได้เข้ามาแทนที่ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเสื่อมลง พระอินทร์แบบพุทธมิใช่ตำแหน่งที่ถาวร ผู้ใดที่หมั่นทำความดี ชอบให้ทาน รักษาศีล ย่อมไปอุบัติเป็นพระอินทร์ได้ทั้งสิ้น

2.1 บุญที่ทำให้ได้มาอุบัติเป็นพระอินทร์

ในวรรณคดีเรื่อง เจ้าสรอโตบเจก (เจ้ากาบกล้วย) ได้กล่าวถึงบุญที่ทำให้มาเกิดเป็นพระอินทร์ว่า วนเศรษฐีบริจาคทานจนสิ้นเนื้อประดาตัว ดังนี้

เจรตาอัมเระ:	บทูลอธิษฐาน:	ผลเสวยบูชา
อุยธาสเฐียบุญ	ห่มธมธนา	อุยเทญธนา
	ธมธนาชกเระ ។	
อุยเสวยภดา	เจวิธ ๕ ๖	ธมธนาชกเระ
เสวยเฐียบุญ	ห่มธมธนา	อัมอุยชกเระ
	เตเสเวมี ។	
ธมธนาชกเระ	ธมธนา	ธมธนา
เจรตาเสกชูล	ห่มเฐียเสวย	ธมธนา
	อุยชกเระ ។	
ธมธนาชกเระ	เสวยธมธนา	ธมธนา
เจรตาอัมเระ	เจวิธ ๕ ๖	ธมธนา
	ห่มธมธนา	ธมธนา

(พระสุริยเชษฐ. 1966: 41-42)

เทวดาทั้งนั้น	ดลจิตตรงพลัน	ธนเศรษฐีมหา
ให้ทานทำบุญ	ล้นนันททรัพย์หนา	ให้เต็มผลา
	จะได้เอาไป	
ให้เสวยศวรรยา	เทวรินทร์อินทรา	ธิดาชจอมไท้
เศรษฐีทำบุญ	ล้นทรัพย์สินไป	ทั้งทาสนอกใน
	โคมำคำรี	
ไม่เหลือเลยหนา	ส่วนองค์กุมาร	จำเริญใหม่ปี
โสดเทวดาเข้า	อัญเชิญเศรษฐี	บันดาลขม้นขมิ
	ให้เจ็บป่วยไข้	
อดข้าวหนายนน้ำ	เกรียมกรรมชอกช้า	ตราบจนตักษัย
เทพเจ้านำตระการ	ไปสวรรณาลัย	เตรียมอภิเษกให้
	เป็นองค์โกสีย์	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ในวรรณคดีเรื่อง **โกศกุลกุมาร**² ยังกล่าวถึงบุญที่ทำให้ได้ไปอุบัติเป็นพระอินทร์ ในทำนองเดียวกับวรรณคดีเรื่อง **เจ้าสรวโตนเจก** ว่า เศรษฐีโกศกุลหมี แห่งนครพาราณสี ซึ่งเป็นปู่ของโกศกุลกุมาร ได้บริจาคทรัพย์ทำทานรวมทั้งสิ้น 18 โกฏิ (1 โกฏิ เท่ากับ 10 ล้าน) ดังนี้

ณหฬุเสฐี	ธะกาลหมี	มุขยาสอาลา
ธาสีสุฤตธ	ฐะธลธมยบิยา	บุรยาสหฐา
	ธลเกาธิฐาธะธะ ๑	
เสฐีฐะฐะฐะ	ฐิฐธธสุฤตธ	สฐฐะฐะฐะ
ธฐิธธธธ	ธักธธธิฐธะ	สุฤตธธธธ
	ธิฐธธธธธ ๑	

(ธรรมาธรรมะ, 1966 : 8)

²โกศกุลกุมารเป็นนิทานที่มีที่มาจากปณณาสชาดก คือเรื่องพาลุชาดก (ศานติ ภักดีคำ. 2550 : 122-125)

ส่วนองค์เศรษฐี	นั้นกาลก่อนก็	ยังมีทาสา
ทาสีทรัพย์อัน	เจริญล้ำมहिมา	ประมาณสิบแปด
	โกฏีคั้งทั้งนั้น	
เศรษฐีทำบุญ	ให้ทรัพย์อันจน	จำเพาะทุกวัน
อุทิศเป็นผล	ด่างลจิตมัน	ทรัพย์มลายพลัน
	จากคลังสิ้นสูญ	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

บุญที่ทำให้ได้มาเกิดเป็นพระอินทร์ที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น คือ การบริจาคทรัพย์ที่ตนมีอยู่จนหมดสิ้น โดยไม่คำนึงถึงความลำบากยากจนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถึงแม้การกระทำดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ปุถุชนทำได้ยาก แต่ก็ถือเป็นเพียงแค่ทานบารมีธรรมดา เพราะสิ่งที่ให้นั้นเป็นทรัพย์ภายนอก ยังไม่ถึงขั้นอุปบารมี (บารมีชั้นกลาง) หรือปารมัตถบารมี (บารมีชั้นสูงสุด) แต่อย่างใด นอกจากนี้การบริจาคทานเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถทำให้ไปเกิดเป็นพระอินทร์ได้ เนื่องจากบุญที่จะทำให้ไปอุบัติเป็นพระอินทร์นั้น มีอยู่ 7 ประการ คือ 1) การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาจนตลอดชีวิต 2) ประพตืออ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ 3) พุดจาสุภาพอ่อนหวานเป็นนิตย์ 4) ไม่พุดส่อเสียดตลอดชีวิต 5) ปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการให้ตลอดชีวิต 6) ไม่โกรธตลอดชีวิต 7) ถ้ามีความโกรธเกิดขึ้นแล้ว สามารถระงับความโกรธนั้นได้ (อุตม รุ่งเรืองศรี. 2523: 73-74)

จากความเชื่อเรื่องบุญที่ทำให้ไปอุบัติเป็นพระอินทร์ดังกล่าว แสดงว่าชาวเขมรให้ความสำคัญกับการให้ทานมากกว่าการทำบุญอย่างอื่นๆ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วใน “วตปทสูตร” ข้างต้น

2.2 คุณลักษณะของพระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนครประกอบด้วยคุณลักษณะอันยิ่ง 3 ประการด้วยกัน คือ 1) พระอินทร์เป็นเทพผู้มีความงามยิ่งกว่าเทวะทั้งปวง 2) พระอินทร์เป็นเทพผู้สวาทิพยสมบัติอันยิ่งกว่าเทวะทั้งปวง และ 3) พระอินทร์ เป็นเทพบุตรน่ารัก

2.2.1 พระอินทร์เป็นเทพผู้มีความงามยิ่งกว่าเทวะทั้งปวงในวรรณคดีเขมรถือว่า พระอินทร์เป็นเทพที่มีความงามยิ่งกว่าเทพทั้งปวง ด้วยเหตุนี้กวีจึงนิยมเปรียบเทียบตัวละครเอกฝ่ายชายว่ามีความงามเสมอกับพระอินทร์ เช่น

<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา <u>ศูตตเถรฎกต</u></p>	<p>ถารมฏหา ถลฎฐัฒนสฤ</p>	<p>ธฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา (ธฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑๙๙๕: ๕๓)</p>
<p>ธ ปรตบหน่อสฤคฤพมหา ดุจอินทรีหน่อไอยราพต</p>	<p>พานรพรรคอา- พลกบิณฑรแสนสฤทธี</p>	<p>นฤภาพซังสฤองสามปรากฏ เก่งกล้าก้องเกริกถวายกร (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)</p>
<p>ศฤสฤตคณเฑาะฏีตยนา ศฤสฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา</p>	<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา</p>	<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ (ธฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑๙๖๔: ๑๖๔)</p>
<p>ซุมสฤจสรมเตจราซา สฤองแสงแวววัปพริงพราย เหมือนดั่งพระอินทรีโกสิย</p>	<p>ทรวงเครื่องโสภา ฉะดโณมฉานฉาย สฤจพระจกกร</p>	<p>พระมงกุฎรามรัตนราย กระจ่างแจ่มรัศมี สฤจจ่างออกท่ายโรงรัตน (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)</p>
<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา</p>	<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา สฤตคณเฑาะฏีตยนา</p>	<p>สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ สฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑ (ธฤตคณเฑาะฏีตยนา ๑๙๘๖: ๙๒)</p>
<p>พระองค้แสดงเสด็จลีลา ดุจพระอาทิตย์อุทัย ฤาณันดุจพระอินทรา เกลิงยศเจษฎาฤทธี</p>	<p>ดุจราชลีหา ทางทิศบูรพ์ใน ลงจากสวรรรคา เหตุพระบารมี</p>	<p>ออกจากคฤหาสมาคมัย ประไพอยู่กลางเวหา มาสถิตบนพื้นปฐพี ตระกูลเผ่าพงศ์โพธิ์สัตว์ (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)</p>

พระอินทร์เป็นเทพที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ มีกายสีทอง สุกปลั่งดั่งเปลวไฟ แต่กลับให้ความรู้สึกที่นุ่มนวล บุคลิกของพระองค์เป็นที่น่ารักใคร่พอใจยิ่ง พระสุรเสียงกังวานดังระฆังทอง เมื่อทรงปรากฏกายขึ้น ณ ที่ใด ย่อมยังให้สถานที่นั้น สว่างรุ่งเรืองด้วยแสงจากรัตนกายของพระองค์เสมอ นอกเหนือจากนี้ พระอินทร์ยังเหนือกว่าเทพองค์อื่นๆ ที่เป็นสหาย ทั้งในแง่อายุ ความงาม ความสุข ชื่อเสียง อำนาจ ความรู้สึกในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส (อุดม รุ่งเรืองศรี. 2523: 75)

ตัวอย่างแรก กวีเปรียบเทียบพระรามขณะที่ทรงประทับเหนือสุครีพว่า เหมือนดังพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ความหมายที่อยู่ระหว่างบรรทัดของความเปรียบดังกล่าวคือ พระรามเป็นผู้มีความงามสง่างาม ในยามที่พระองค์ประทับอยู่เหนือสุครีพนั้น ทรงงามสง่าเหมือนตอนที่พระองค์ทรงช้างเอราวัณ

ตัวอย่างที่ 2 และตัวอย่างที่ 3 กวีเปรียบเทียบตัวละครเอกฝ่ายชายว่า งามดังพระอินทร์เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ จากทั้ง 3 ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่ถูกเปรียบและสิ่งนำมาเปรียบนั้นมีลักษณะร่วมกัน คือ ความงามของรูปสมบัติที่เป็นเลิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปสมบัติของพระอินทร์นั้นเป็นรูปสมบัติที่เป็นทิพย์ ซึ่งมนุษย์ไม่อาจจินตนาการไปถึงได้ และยังเป็นรูปสมบัติทิพย์ที่เหนือกว่ารูปสมบัติที่เป็นทิพย์ใดๆ ทั้งปวงอีกด้วย

น่าสังเกตว่า สิ่งหนึ่งที่กวีเขมรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง คือ การชมความงามของตัวละครเอก เนื่องจาก “รูปสมบัติ” ย่อมสัมพันธ์กับ “ความเป็นผู้มีบุญ” ของตัวละครนั่นเอง

2.2.2 พระอินทร์เป็นเทพผู้สละทิพยสมบัติอันยิ่งกว่าทเวททั้งปวง

ในวรรณคดีเขมรนิยมเปรียบเทียบไอศวรรย์ของพระมหากษัตริย์กับทิพยสมบัติของพระอินทร์ เนื่องจากกษัตริย์ คือ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่ชนในโลกมนุษย์ ส่วนพระอินทร์คือผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาบนสรวงสวรรค์ ในวรรณคดีเรื่อง ทิพย์สังวาลย์ กวีได้กล่าวชมสมบัตินครเกตุชมพู ของพระไพลสุริยาและพระนางไพลุมาลี ไว้ดังนี้

มหาบุรุษอาภรณ์วิลาส
ประดับด้วยแก้วมณี

เสด็จเสวยโภชนา
บาทที่สอดเข้าประคอง
(ฉัตรทอง ๑. 1963: 14)

มีปราสาทเลี้ยวตลอดถึงร้อยโยชน์

รุ่งเรืองโรจน์แลล้วนเพียงสุริยฉาน

ประดับแล้วด้วยแก้วสุรกันต์

ดุจสถานไพชยนต์องค์โกสีย์

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ในวรรณคดีเรื่อง พระชินวงศ์ กวีได้กล่าวชมความงามของปราสาทราชฐานในนครโสกันต์ฤทธิ์ ของพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ว่า งดงามปานสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังนี้

แสงอรุณเภา
ประจักษ์ประจักษ์

ประจักษ์ประจักษ์
ประจักษ์ประจักษ์

(พระอภัยมณี ใญ่ 1964: 5)

ธ ประทับในปราสาท

ประเสริฐวิลาสเกษมสกล

มั่งมีเมืองพัน

ประดุจกลไตรตริงษา

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

กวีเปรียบเทียบสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ (คำนี้แปลตามรูปศัพท์ว่า 33 หมายถึง มหามานพพร้อมด้วยสหายอีก 32 คน ร่วมกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เมื่อละอัฐภาพจากโลกมนุษย์นี้ แล้ว ต่างพากันไปบังเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ โดยมีมหามานพ ผู้เป็นหัวหน้า รับตำแหน่งพระอินทร์ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) กับเมืองของตัวละครในโลกมนุษย์ เพื่อให้แนวคิดเรื่องกษัตริย์คือผู้มีบุญ และเป็นสมมติเทวะนั้นเด่นชัดขึ้น การเปรียบเทียบสมบัติของพระราชากับทิพยสมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงว่ากวีให้ความสำคัญกับสวรรค์ชั้นนี้มากที่สุดในบรรดาสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น (ฉกามาพจรสวรรค์ ได้แก่ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี) และผู้มีสมบัติมากที่สุดในสวรรค์ชั้นนี้ก็คือพระอินทร์นั่นเอง

2.2.3 พระอินทร์ เป็นเทพบุตรน่ารัก

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของพระอินทร์ คือ ทรงเป็นเทพบุตรน่ารัก ซึ่งเป็นลักษณะของพระอินทร์แบบพราหมณ์ ในสมัยหลังพระเวท (แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมเขมร) ในวรรณคดีเรื่อง พระสุธน มารดาของนางมโนห์ราได้กล่าวรำพันถึงนางมโนห์รา ซึ่งถูกนายพรานจับตัวไปว่า

อิ: อิกุณฏอตุย	ผ่ายเฝ้าจุฑุฑ	ธำมเฝ้าสุณฐายเทกสณ	๑
ผวยไกรษสฺสธศกคณ	สุณธะเบเวยยณ	ธำมณฺวิเสสเบิยสฺส	๑
ธำธณตฺตเณไธ	สยฺยธรายไธ	เบเวยณาคํธกธสณณ	๑
ผวยไกรษสฺสธศกคณ	สยฺยธรายไธ	ธำมสฺสยณณณณ	๑
ผวยไกรษสฺสธศกคณ	สยฺยธรายไธ	บวิธธธธธธธธ	๑
ธำมณฺทอธธธธ	ผวยธธธธ	ธำมณฺทอธธธธ	๑
ผวยไกรษสฺสธศกคณ	สยฺยธรายไธ	ธำมณฺทอธธธธ	๑
ธำมณฺทอธธธธ	สยฺยธรายไธ	ธำมณฺทอธธธธ	๑

(พระสุรธ. 1992: 20)

ไอ้ ไอ ลูกรักอุดม	แม่แรงทุกข์ตรม	นางไปสถานไกลยิ่งหนา
หนึ่งเกรงกษัตริย์นาคขึ้นมา	สถานนี้พบพา	นางงามวิเศษเลิศสตรี
น่านางลงไปยังพื้นที่	สมุทรชลธี	แล้วชวนนางไว้รู้หนา
หรือหนึ่งเกรงเหล่าเทวดา	สถิตในพฤษภา	ทั้งหมดมณฑลหิมวา
หรือหนึ่งกลัวยักษ์รักษา	สระสงครดดา	บริโภคนางเป็นอาหาร
ไม่เห็นลูกรักดวงมาน	โฉนสุณอันตรธาน	ไม่เห็นไม่ยินเลยหนา
หรือหนึ่งเกรงถ้วนอินทรา	ธ ประทับใน	พิมานไตรตรึงษ์สวรรค์
เห็นรูปนางล่อผ่องพรรณ	นำไปสวรรค์	ไม่ให้แม่รู้เลยหนอ

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

มารดาของนางมโนห์ราสงสัยว่า พระอินทร์อาจจะเป็นผู้มาลักพาตัวธิดาของตนไป นั่นอาจเป็นเพราะชื่อเสียงในทางเจ้าชู้ของพระอินทร์ก็เป็นได้ จึงทำให้มารดาของนางมโนห์ราคิดไปเช่นนั้น การที่นางสันนิษฐานว่า นาค รุกขเทวดา ยักษ์ ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณป่าหิมพานต์เป็นผู้มาลักพาตัวนางมโนห์ราไปนั้น ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เนื่องจากนางมโนห์ราไปเล่นน้ำที่สระอนันดาต ส่วนพระอินทร์นั้นไม่ได้อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ การที่มารดาของนางมโนห์ราสงสัยว่า พระอินทร์เสด็จมาลักพาตัวนางมโนห์ราไป ย่อมยืนยันพฤติกรรมของพระอินทร์ที่หนักไปในทางกามารมณ์ได้เป็นอย่างดี

จากคุณลักษณะของพระอินทร์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 3 ข้อ เห็นได้ชัดว่า มีลักษณะของพระอินทร์แบบพุทธและพราหมณ์ผสมกันอยู่ สังคมเขมรจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากสังคมไทยที่ “พุทธกับไสย (พราหมณ์) ไปด้วยกัน” นั่นเอง

2.3 บทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนครมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ 1) พระอินทร์เป็นเทพที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกให้พ้นภัยในยามคับขัน 2) พระอินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ลงไปจุติ 3) พระอินทร์ทำหน้าที่อุ้มสมให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกัน 4) พระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศเขมร

2.3.1 พระอินทร์เป็นเทพที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกในยามคับขัน

บทบาทของพระอินทร์ที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอก ซึ่งได้แก่พระโพธิสัตว์ หรือบุคคลผู้มีบุญบารมีในยามคับขัน ปรากฏในวรรณคดีเขมรหลายเรื่อง เช่น พระอินทร์ทรงชุบชีวิตนางเกา ซึ่งเป็นนางคู่บารมีของพระแก้ว ในวรรณคดีเรื่องพระโค พระแก้ว ให้พ้นจากความตาย ดังนี้

กาลเสียวเสียวกาลเภา:	โชนตี ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
ผ่องแว้งแว้งเขาสกเภา:	ผู้เฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า ๑
แสงสว่างสว่างสว่างสว่าง	แสงสว่างสว่างสว่างสว่าง
เสียงกุกกักกักกักกัก	นางแว้งแว้งแว้งแว้งแว้ง ๑
ยักยักยักยักยักยัก	นางแว้งแว้งแว้งแว้งแว้ง
แว้งแว้งแว้งแว้งแว้งแว้ง	๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

(พระราชนิพนธ์, ๒๕๓๕: ๖๐)

กาลเอ๋ยเอ๋ยกาลนั้น	แสงถึงอมรินทร์รินริน
มาถึงแล้วยศพนางเกาธิดา	สว่างเสร็จแล้วหนามนตร์อาคม
๓ ชุบให้เคียวตอดติดคินมา	รอยมิดเดิมครายังอยู่จุม
จึงยกยาทิพย์มาผสม	ทาแล้วมนตร์พรหมมูณแผลลัน
เอาน้ำกุนทิมาไปรยปราย	ธาตุไฟวังท้วกายรอดชีวิน
และมีลมปรายวงเวียนริน	พระอินทร์เห็นเหาะกลับไปแล

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ในวรรณคดีเรื่อง **สังข์ศิลป์ชัย** พระอินทร์ได้ช่วยชุบชีวิตพระสังข์ศิลป์ชัย หลังจากที่ถูกพระเชษฐา
ลวงไปที่หน้าผาแล้วพลัดตกลงไปในเหวว่า

สฤงษะเภาธำช้อย	สีนผายพาดนาคเขย	เยาบถนุประเศทริชฎอชฎี ๑
เบี่ยงเบาะเงือกเฮสผดง	เบี่ยงเบาะเงือก	อชฎอชฎนาคนาคี ๑
นาคทระนุสผดง	นาคทระนุสผดง -	นาคทระนุสผดง ๑
เบี่ยงเบาะ ๔ ขุนนาค	อชฎอชฎนาค	นาคทระนุสผดง ๑
นาคทระนุสผดง	นาคทระนุสผดง	นาคทระนุสผดง ๑
นาคทระนุสผดง	นาคทระนุสผดง	นาคทระนุสผดง ๑

(สมุณิสมุณิ. 1966: 306)

ลักโกเทโวอำไพ	ทราบโดยญาณใน	ยุบลพระเนตรทิพย์จักขุ
แล้วเหาะไปถึงที่ไซรั	ยกหินออกไป	ลงเข้าเฝ้าองค์โพธิ
ลำบากพระองค์ถ้วนคดี	ตกเคราะห์เวรมี	วิบากโดยกรรมเวรา
แล้วพระอินทร์นำคางคา	น้ำทิพย์สุรา	อมฤตมารดโสรจสร
รุ่งเรืองลออทั้งพระองค์	แจ่มกระจ่างผจง	เลิศแล้วยิ่งกว่าก่อนใน
พระอินทร์อุ้มพวงพุทธประไพ	วางถึงที่ไซรั	ในพิษณุพระนคร

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

บทบาทของพระอินทร์ข้างต้น เป็นบทบาทของพระอินทร์ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอนันต์ เหล่าเลิศ
วรกุล (2545:104) กล่าวว่า พระอินทร์มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อพระศาสนาในฐานะเทพผู้บำรุงพระพุทธเจ้า
และรักษาพระโพธิสัตว์ ผสานเข้ากับความเชื่อของชนชาติไทยที่ว่า พระอินทร์เป็นเทพผู้ดูแลรักษาลัทธิบูชาและ
บูชาผู้เปี่ยมด้วยบารมี

ผู้เขียนพบว่าในวรรณคดีเขมร ที่ไม่ใช่นิทานซึ่งมีที่มาจากนิทานของชนชาติไทย คือเป็นวรรณคดีเขมรแท้ๆ
แต่มีลักษณะเป็นชาดกนอกนิบาต คล้ายกับปัญญาชาดก ซึ่งเป็นของชนชาติไทยที่ปรากฏอนุภาค (motif) ที่
พระอินทร์ลงมาช่วยเหลือตัวละครเอก ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์หรือผู้มีบุญบารมีเช่นกัน เรื่อง พระโค พระแก้ว ที่
พระอินทร์ลงมาช่วยชีวิตนางเภา หรือเรื่อง เจ้าสร้อยดอกแก้ว ที่พระอินทร์ลงมาช่วยให้เจ้ากบแก้วได้ครอง
ราชสมบัติ หลังจากที่มีการเสี่ยงราชธำมณีมีบุญมาปกครองบ้านเมือง เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าแนวคิดที่ว่า พระอินทร์

สาเหตุที่ทำให้พระอินทร์ทราบว่ ผู้มีบุญกำลังตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน และกำลังต้องการความช่วยเหลือ คือ พระแท่นบันฑทุกัมพลศิลาอาสน์จะเปลี่ยนเป็นแข็งกระด้างจากเดิมที่เคยอ่อนนุ่ม ดังปรากฏข้อความในวรรณคดีเรื่อง ขของสังข์ (หอยสังข์) ดังนี้

(ဓမ္မဒိဋ္ဌိ, 1961: 139)

ส่วนวรรณคดีเขมรเรื่อง พระโค พระแก้ว ได้กล่าวพรรณนาแตกต่างออกไปจากวรรณคดีเรื่อง ขยง
สังข์ คือ แทนที่ทิพยอาสน์จะแข่งกระดัง กลายเป็นว่า วิมานไพชยนต์ที่ประทับของพระอินทร์กลับลั่นสะเทือน
ไหวราวกับว่าจะพังทลายลงมา ดังนี้

(ព្រះគោរព ព្រះត្រៃវិទ្យា. 1952: 59)

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ขยงสังข์ เป็นวรรณคดีที่มีที่มาจากปัญญาสชาดก (สุวรรณสังชาดก) ส่วนพระโค พระแก้วเป็นตำนานพื้นบ้านของเขมร แสดงให้เห็นว่า แม้ความรู้ในเรื่องพระอินทร์คอยช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในยามคับขันของชาวเขมรจะเหมือนกับกลุ่มชนชาติไท ทว่ารายละเอียดปลีกย่อย เช่น พระอินทร์จะรู้ได้อย่างไรว่า พระโพธิสัตว์นั้นกำลังต้องการความช่วยเหลือ นั้นก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในวรรณคดีเรื่อง พระโค พระแก้ว ยังแสดงถึงความรู้ในเรื่องพระอินทร์ที่เคลื่อนคลาดของกวีเขมร คือ กล่าวว่าพระอินทร์มีดวงเนตรถึง 4,000 ดวง (กวีคงจะรวมพระอินทร์เข้ากับพระพรหมในศาสนาพราหมณ์ หรือพระโพธิสัตว์

โลกศวรรสมันตมฺห ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งทั้ง 2 พระองค์มี 4 พักตร์ ผสานกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในยุคหลังพระเวทที่ว่า พระอินทร์มีพันตา สมมติว่าพระอินทร์มีดวงตาหน้าละ 1,000 ดวง 4 หน้าก็จะรวมกันได้ 4,000 ดวง)

2.3.2 พระอินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงไปจุติยังโลกมนุษย์

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงมาจุติในโลกมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ (เพราะขนาดเทวราชผู้ยิ่งใหญ่อย่างพระอินทร์ยังต้องมาเชิญด้วยตนเอง) ในวรรณคดีเรื่อง หงส์ยนต์ พระอินทร์เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงให้มาปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางพิมพา มเหสีของพระเจ้าอาทิตย์วงศา ดังนี้

แสงเบิกอิฐกัฏฐ์	ชกเฮียลยลผดัก	ปราบหส่วเสอฎี
สฏฐกฏาเสอ	สเสอเทสวีย	หูกเบาะะเฮีฮี
	ยลเสอ ญฐธา	๑
บถิฏฐกฏา	บุณญเฮียลยลผดัก	พระหส่วเสอ
อฏฐกฏา	นบะนากสวดี	สวสวตริตา
	เฮียลยลนบะนากสว	๑
ผาญญกฏา	ผาญญกฏา	สิกผเสอ
สุวณณิกฏา	ผาญญกฏา	เฮียลยลนบะนากสว
	อฏฐกฏา	๑

(เบญจรงค์. 1986: 7)

ธ เบิกทิพย์เนตร	ทอดเมิลยลเหตุ	ทราบถ้วนคดี
ครบประการเสร็จ	สมเด็จโกสิย์	ไท้เทาะไปนิ-
	มนต์เทวบุตรว่า	
บพิตรผู้มี	บุญเอ๋ยของท่าน	พระองค์ลีลา
จุติลงจาก	เคลื่อนจากสวรรค์	สร้างปารมิตา
	ในมนุษย์โลกหมาย	
เป็นบุตรกษัตรา	อาทิตย์วงศา	อิราชโฉมฉาย
ในนางพิมพา	ชายาพรณราย	ถ้าท่านยากง่าย
	เราช่วยท่านหนา	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

คัมภีร์นิทานกถา ซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติฝ่ายเถรวาทที่เก่าแก่ และมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติต่อเนื่องและเป็นเอกภาพมากที่สุด ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ไว้หลายประการ เช่น “พระอินทร์เสด็จพร้อมด้วยจตุมหาราช ผู้เป็นเทวดาแห่งฉกามาจรสวรรค์ ทำมหาพรหมทั้งหลาย กับทั้งเทวดาในหมื่นจักรวาลไปเฝ้าพระดุสิตโพธิสัตว์ เพื่อทูลอาราธนาให้ทรงจุติยังมนุษย์โลก” (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2545: 102) ผู้เขียนคิดว่า อนุภาคดังกล่าวน่าจะเป็นแนวเทียบให้ชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่นๆ เอาตามอย่างบ้าง เช่นเดียวกับเรื่อง หงส์ยนต์ เจ้าสรอโตบเจก ด้วยเช่นกัน

2.3.3 พระอินทร์ทำหน้าที่อุ้มสมให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกัน

ในวรรณคดีเขมรเรื่อง โภคกุลกุมาร พระอินทร์ซึ่งเคยเป็นบรรพบุรุษของ โภคกุลกุมาร นั้นได้ช่วยอุ้มสมนางสุขุมาลันทาเทวี ธิตากษัตริย์ให้มาครองคู่กับพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นชายเชื่องใจ ดังนี้

พระศุภเจษฏธิษั	ตมฺกิตกิตติ-	ธารณายฉยณั ๑
เจวิสุรสฺวโรธิษณ	ตบํฐมฺกตล	อุยฺสากวิยา ๑
เกศกุลธธิษณฤยาร	ฉาฐสณฐา	กัณฺธิญฺญนฺนฏก ๑
กิตฺสโรธสฺสธธธธธ	ธธธธธธธธธ	สฺวคฺคิโกฏฺธิณฺญา ๑
เบาะฉลยณฺณลลลลล	สธฺกฐกฐกฐก-	ธธธธธธธ ๑

พระศุภเจษฏธธธธธ	สธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธ	ธธธธธธธ ๑

(ธธธธธธธธธ. 1966: 26-27)

พระอินทร์เทวินทริบตี	พินิจคิตพิ-	จารณาดริกยล
เทวินนเยววินิมล	ควรรคุดำกล	ให้เป็นภริยา
โภคกุลกุมาร	เป็นคู่กันมา	อย่าให้คลาคลาด
คิดเสด็จสมเด็จจรนาถ	ออกจากปราสาท	สวรรค์ไตรตรึงษา
เหาะถึงมณฑลสีมา	ลัดตฤณราชมหา	นครมัยรัตน์

พระอินทร์เทวินทริพรณราย	โลมนัสพรรษา	ปรีดาอังก
ไปโอบอุ้มองค์นาริรัตน์	นำเหาะลี้ฉวัด	ไปยังที่ไร่

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

อนุภาคการอุ้มสมดังกล่าว ช่วยสร้างความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้ในวรรณคดี เพราะเป็นการยากที่ในชีวิตจริง เกษตรกรเห็นใจ อาศัยอยู่ในชนบท จะได้พบรักและได้ครองคู่กับธิดาภคินีจากนครอันไกลโพ้น ผู้ซึ่งบริบูรณ์พร้อมด้วยรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และสติปัญญา พระอินทร์จึงเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกันและครองรักกันในที่สุด

2.3.4 พระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศเขมร

พระอินทร์เป็นเทพสำคัญของชาวเขมร เพราะผูกโยงเข้ากับตำนานเรื่อง พระโค พระแก้ว และตำนานเรื่อง พระเกตุมาลา หรือตำนานการสร้างปราสาทนครวัด ในวรรณคดีเรื่องพระโค พระแก้ว กวีได้กล่าวว่า หลังจากที่บิดาของพระโค พระแก้ว เสียชีวิตลง พระอินทร์ได้นำน้ำอมฤตมาชุบชีวิต และรับตัวบิดาของพระโค พระแก้วไปอุปถัมภ์เป็นพระเกตุมาลา มหาราชในตำนานของชาวเขมร ดังนี้

ยงจิกตอสาธรมาส์เฮ
 ยากตอธรมสัสวี
 สัมปะสสุธประตฺรา
 ประสสุประตฺราณสัสวี
ประตฺราณสัสวี
เฮอปปุสสุธประตฺรา

จิกมธฺธากฺตรฺมตฺราณสัสวี
 เบ็กสอจันตฺราณสัสวี ๑
 สอจันตฺราณสัสวี
 สอจันตฺราณสัสวี ๑
เฮอปปุสสุธประตฺรา
ประตฺราณสัสวี ๑
 (ประเสริฐ ประเสริฐ, 1952: 34-35)

เอาน้ำโสรจสรงโปรยปรายไป
 มานพได้รอดพ้นชีวี
 นมัสการสมเด็จพระอินทรา
 พระองค์โปรดชีวิตอัญชยม
 พระอินทร์มีพระดำรัสตรัส
 ไปอุปถัมภ์เกิดชาติตา

น้ำมนต์ตกไปต้องตรงอินทรี
 ยกสองมือซูลีถวายบังคม
 นรินท์เทวาผู้บรม
 ช้าน้อยก้มขอสมมาลาโทษา
 เจ้าเอ๋ยบัดนี้ข้าจะนำบา
 เป็นพระเกตุมาลาพ่อจะว่ากระไร
 (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

พระเกตุมาลา เป็นบุคคลสำคัญในตำนานของประเทศเขมร เนื่องจากชาวเขมรเชื่อว่า พระเกตุมาลา
นี้เป็นกษัตริย์เขมรผู้ยิ่งใหญ่ พระอินทร์ทรงรับสั่งให้พระวิษณุกรรม ครุช่าง ลงมาสร้างปราสาทนครวัดถวาย
พระเกตุมาลา โดยจำลองแบบมาจากคอกวัวบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตำนานเล่าว่า พระเกตุมาลาเคยเป็นโอรส
ของพระอินทร์ในอดีตชาติ พระอินทร์ทรงรับพระเกตุมาลาไปอยู่บนสวรรค์ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ เหล่าทวยเทพทนกลั่น
สาบสาบของมนุษย์ไม่ไหว พระอินทร์จึงต้องพาพระเกตุมาลากลับมาส่งยังโลกมนุษย์ (m:ar bUr. 1969: 11-12)

ในวรรณคดีเรื่อง ลเบิกอังกอร์วัด ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยกลาง โดยสมเด็จพระสุคนธาธิปัตติ
สมเด็จพะสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย กวีได้อธิบายตำนานการสร้างปราสาทนครวัดดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้
กวียังได้อธิบายภาพเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัดอีกด้วย โดยกวีเข้าใจผิดคิดว่า ภาพสลักของพระเจ้าสุริยวรมันที่
2 ขณะทรงประทับบนบัลลังก์นั้น เป็นภาพพระเกตุมาลาภิเษกกับเหล่ากษัตริย์อีกหนึ่งร้อยองค์ นอกจากนี้ภาพอื่นๆ ที่
เกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เช่น ภาพที่พระองค์ทรงประทับบนพระศาสดาธิก ภาพขบวนเกียรดิยศ
ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นต้น กวีอธิบายว่า บุคคลในภาพเป็นพระเกตุมาลาทั้งสิ้น (สุธีรัตน์ ด่วงเงิน.
2548: 45-50)

เช่นเดียวกับวรรณคดีเรื่อง นิราศนครวัด ของออกญาสุตันตปรีชา (อินท์) กวีได้อ้างถึงความเชื่อดัง
กล่าวข้างต้น หากแต่กวีแย้งว่า ปราสาทนครวัดน่าจะสร้างโดยพระเกตุมาลา หากใช้ฝีมือของพระอินทร์แต่อย่างใด
(วรรณคดีเรื่อง ลเบิกอังกอร์วัด แสดงถึงตำนานเรื่องพระอินทร์สร้างปราสาทนครวัด เพราะคนเขมรไม่เชื่อว่า
มนุษย์ธรรมดาจะสามารถสร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โตมหึมาขนาดนั้นได้ ส่วนวรรณคดีเรื่อง นิราศนครวัด นั้น
กวีเชื่อว่า ปราสาทนครวัดไม่เหลือวิสัยที่กษัตริย์เขมรจะสร้างได้ เป็นการยกย่องสถาบันกษัตริย์ของกวี)

ธ ประศุกาประเทศาณากุฏ ธายธาสฏฺฐสวธเสธธตฺถาส	ประธยกาตํถึสฎายประธณสฎ เจตถึสฎายไฏฏธบิณยาณ ๖
.....	
ขะสญชัยชาโธประธฏฐฏฐ อุตธัว เยธสญชัยสฎ ประธฏฐียกฐึธิธสิฏฐ ขะสาฏคัฏฐะญิธสิฏฐ	สิฏฐิวิสญชัยชัยกฏฐ มิธสญชัยสฎธะณากฐึ เยธเจตถึอุสฎฐาณากฐึ เบ็ประธฏฐึเบ็ยคธสิฏฐ ๖ (ฉภณฉษษษ. 1997: 77-78)

ไอ้ พระคุณพระเกตุมาลามหากษัตริย์	พระทัยตัดมิเสียดายพระราชสถาน
ถวายเป็นวัดเสร็จเสด็จออกถกาน	ไปตั้งสถานไพร่กมบึงมาลา
.....	
บ้างสงสัยว่าฝีมือพระอินทร์ใช้	ให้วิษณุกรรมทำถวายกษัตริย์ภูบาล
ข้าพินิจเมิลสรรพมณฑลียรสถาน	มิสมฝีมือมฆวานท่านทำเลย
พระอินทร์ไฉนมาทำให้เสร็จ	มองไปลายผิดกันหนาท่านเอ๋ย
บ้างทราบบ้างงามไม่เสมอเลย	ถ้าพระอินทร์มาทำเอยคงเสมอกัน
	(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

นครวัด ถือเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเขมร เป็นความภาคภูมิใจที่กลายมาเป็นปมเชื่อว่า เขมรเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมมาก่อน จนสามารถสร้างลุ่มมหัศจรรย์ของโลกขึ้นมาได้ ตำนานเรื่องนครวัด เกิดขึ้นหลังสมัยเมืองพระนครอย่างแน่นอน เพราะชื่อนครวัดไม่ใช่ชื่อที่แท้จริงของศาสนสถานแห่งนี้ ซึ่งพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ปรารถนาที่จะให้สถานที่แห่งนี้เป็นมฤตกเทวาลัยนาม “พระวิษณุโลก” คือ เทวาลัยของพระวิษณุ และสุสานของพระองค์ เช่นเดียวกับตำนานเรื่องพระโค พระแก้ว ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่อาณาจักรเมืองพระนครล่มสลาย เพื่ออธิบายว่าเพราะเหตุใดเขมรจึงเสื่อมลง ในขณะที่สยามเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ (เนื่องจากในท้องของพระโคมีศิลปศาสตร์ต่างๆ เมื่อพระโคถูกสยามจับไป ทำให้สยามเก่งกล้าสามารถ ขณะที่เขมรต้องอ่อนด้อยลง)

ตำนานทั้ง 2 นี้กล่าวถึงพระอินทร์ในแบบเขมร คือ มีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอก ซึ่งเป็นชาวเขมร นี่คือลักษณะเฉพาะของพระอินทร์เขมรที่ไม่ใช่พระอินทร์แบบพราหมณ์ แบบพุทธ หรือพระอินทร์แบบชนชาติไท เมื่อเขมรหันมายอมรับนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท จนกระทั่งศาสนาดังกล่าวหยั่งรากลึกลงในสังคมเขมร พระอินทร์จึงกลายมาเป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศเขมร เช่นเดียวกับที่คอยอภิบาลพระบวรพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้ กรียังต้องการที่จะบอกว่า ชาวเขมร (ที่ปรากฏในวรรณคดี) นั้นเป็นคนดี ทำให้พระอินทร์ต้องเข้ามาช่วยเหลือนั่นเอง

3. ปัจฉิมกถา

ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับว่าศาสนาใดขึ้นมามีอิทธิพลสูงสุด ในยุคเมืองพระนคร พระอินทร์มีลักษณะของพระอินทร์แบบพราหมณ์ และเนื่องจากกวีต้องนำมาเปรียบเทียบกับกษัตริย์ จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงแต่คุณลักษณะที่ดีของพระอินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นนักรบ สังเกตว่าพระนามของกษัตริย์เขมรในสมัยเมืองพระนคร มักลงท้ายด้วยคำว่า “วรมัน” ซึ่งตามศัพท์แปลว่า เลื้อยเกราะ เกราะ ในที่นี้หมายถึง ผู้คอยปกป้อง คุ่มกัน หรือนักรบ (ฉวางศ, *สมุทธประสาธน์*, 1967: 869) การเปรียบเทียบกษัตริย์ในสมัยเมืองพระนครกับพระอินทร์ดังกล่าวมาแล้วนี้ แสดงถึงคุณลักษณะที่ร่วมกันระหว่างสิ่งที่ถูกเปรียบและสิ่งที่นำไปเปรียบ กล่าวคือ ความเป็นราชา กษัตริย์เป็นจอมคนบนพื้นพิภพ ส่วนพระอินทร์เป็นจอมเทพบนสรวงสวรรค์ และความเป็นนักรบกษัตริย์ปกป้องรักษาประชาราษฎร์ ทำลายล้างข้าศึกศัตรู ส่วนพระอินทร์ปกป้องสวรรค์ให้สงบสุข ทำลายล้างเหล่าอสูร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร เป็นพระอินทร์แบบพุทธผสมกับพราหมณ์ แม้ว่าศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจะเข้ามามีอิทธิพลสูงสุดแทนที่ศาสนาพราหมณ์แล้วก็ตามที่ พระอินทร์แบบพุทธเป็นเพียงตำแหน่งที่ไม่ถาวร ผู้ใดปรารถนาที่จะไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ก็ย่อมได้ ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่สั่งสมไว้เป็นเครื่องกำหนด พระอินทร์แบบพุทธต้องเป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงไปยังจุติยังโลกมนุษย์ และคอยช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ หรือผู้มีบุญในคราวที่ท่านเหล่านั้นต้องตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน ลักษณะของพระอินทร์แบบ

พราหมณ์ในวรรณคดียุคนี้ คือ ทรงเป็นเทพบุตรน่ารัก ซึ่งการที่กวีสามารถกล่าวถึงพระอินทร์ในด้านลบในยุคนี้นี้ได้ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องนำพระอินทร์ไปเปรียบเทียบกับกษัตริย์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์แต่ประการใด

กวีเขมรได้สร้างพระอินทร์ในแบบของตนขึ้น โดยนำพระอินทร์ไปผูกเข้ากับนิทานพื้นบ้าน ได้แก่เรื่อง พระโค พระแก้ว และเรื่องพระเกตุมาลา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระอินทร์กลายเป็นเทพที่มีความสำคัญเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากพระอินทร์จะช่วยปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว พระอินทร์ยังช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูประเทศเขมรอีกด้วย

บรรณานุกรม

- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2551). **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2547). **เรื่องชกนาคศึกดำบรรพ์**. ใน มณีปิ่นนิพนธ์: รวมบทความด้านภาษา วรรณคดีและวัฒนธรรมไทย. หน้า 227–246. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสุทธิ บุญกุล. (2520). **พระอินทร์**. ใน วิสุทธินิพนธ์. หน้า 33-42. กรุงเทพฯ: ธเนศวร.
- วัชรนิย เสนาะล้ำ. (2530). **คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย**. ปรินิพนธ์ ศศ.บ. (โบราณคดี). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. (2545). **พระอินทร์**. ใน **วิทยารัตนากร: รวมบทความวิชาการอักษรศาสตร์ ของศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา**. หน้า 152–161. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- सानติ ภัคดีคำ. (2550). **ศาสตราแลบง: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ พัฒนาการ และความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมร**. ปรินิพนธ์ อ.ด. (วรรณคดีเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีรัตน์ ด่วงเงิน. (2548). **ลเบิกอังกอร์วัด: การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมและภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัด**. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. (เขมรศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทรดิศ ดิสกุล. (2547). **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2523). **เทวดาพุทธ**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2545, ธันวาคม). **พระอินทร์กับพิน 3 สายกับการละทิ้งทูลกริยาของพระโพธิสัตว์**. ภาษาและวรรณคดีไทย. 19: 71–111.

- ព្យាបាល. (1961). ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- ជួន ណាត, សម្តេចព្រះសង្ឃរាជ. (1967). របបព្រះបាទស្រីជ័យ. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- ថាវ៉ា ប៉ាន់ផាត និង តែង សុភ័ណ. (ឆ.ប.ប.). អាទិទេពក្រុងអង្គរ. ឆ.ប.ប.: ឆ.ប.ប.
- ធិបតី ឌី. ខ. (1963). ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- នាង, ឧត្តមព្រះបាទ. (1966). ការព្រឹត្តិការណ៍. បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- ព្រះបាទ សាវណ្ណ. (1986). Paris: Cedoreck.
- គេវី. (1952). ព្រះគោត្តម. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារសិប-សិ.
- ព្រះសង្ឃ. (1960). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារសេន ខួន ហ្វឹក.
- ម៉ារ ម៉ូ. (1969). ជីវិតអង្គរ. ឆ.ប.ប.: ឆ.ប.ប.
- យស វិ. (1966). បេសកកម្ម. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារភ្នំពេញ.
- រាមកេរ្តិ៍ ឌី. វ. (1995). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- សង្ឃសិល្បៈ. (1956). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- ហង្សយន្ត. (1986). Cedoreck: បណ្ណាគារសេន ខួន ហ្វឹក.
- ហ្វឹក, ព្រះអរិយធម៌. (1964). ព្រះបាទស្រីជ័យ ខ. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- គង្គ, ឧត្តមព្រះបាទ. (1997). ព្រះបាទស្រីជ័យ. បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.
- អ៊ុក, ព្រះបាទ. (1964). បេសកកម្ម. បោះពុម្ពលើកទី 3. ភ្នំពេញ: ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា.